



UDK: 94:339(572.3)

*Nurillo REJABBOYEV,*  
*Namangan davlat universiteti dotsenti v.b., PhD*  
*E-mail: rejabboeyvmurillo@123.com*  
*Shahobiddin DARIPOV,*  
*CAMU – Xalqaro tibbiyot universiteti o'qituvchisi*  
*E-mail: ulugyulduz89@mail.com*

*Renaissance university dotsenti, t.f.d D.Uralov taqrizi asosida*

### ТЕМИР YO'LLAR TIZIMIDA IJTIMOY HIMOYA MASALALARI

Аннотация

Ushbu maqolada mustaqillik yillarida temir yo'llar tizimida amalga oshirilgan ijtimoiy islohotlar tahlil etilgan. Unda asosan, soha xodimlarini tibbiy himoya qilish, kam ta'minlangan oilalarga turli yordamlar, uy-joy va oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash hamda "Salomatlik" poyezdlarini tashkil etish kabi masalalar o'rin olgan.

**Kalit so'zlar:** "O'zbekiston temir yo'llari" DATK, ijtimoiy himoya, "Salomatlik" poyezdi, sog'likni saqlash, oromgoh, sanatoriya, dori-darmon, kiyim-kechak.

### ВОПРОСЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В СИСТЕМЕ ЖЕЛЕЗНЫХ ДОРОГ

Аннотация

В данной статье проанализированы социальные реформы, проведенные в системе железных дорог в годы независимости. В ней в основном рассматриваются вопросы медицинской защиты работников отрасли, оказания различной помощи малообеспеченным семьям, обеспечения жильем и продуктами питания, а также организация поездов «Здоровье».

**Ключевые слова:** «Узбекистон Темир Йуллари» DATK, социальная защита, поезд «Здоровье», охрана здоровья, санаторий, курорт, лекарства, одежда.

### SOCIAL PROTECTION ISSUES IN THE RAILWAY SYSTEM

Annotation

This article analyzes the social reforms implemented in the railway system during the years of independence. It mainly covers issues such as medical protection for industry workers, providing various assistance to low-income families, supplying housing and food products, and organizing the «Salomatlik» (Health) trains.

**Key words:** "Uzbekistan Railways" JSC, social protection, "Salomatlik" train, healthcare, rest camp, sanatorium, medicines, clothing.

**Kirish.** Temir yo'llar xodimlarining ijtimoiy tibbiy himoyasi, uy-joy bilan ta'minlash mustaqillikning dastlabki yillarida muhim ustuvor vazifalardan biri bo'lgan. Iqtisodiy qiyinchiliklarga qaramay Buxoro temiryo'lchilari shahri Kogonda qad ko'targan kottejlar temiryo'lchilarga berilgan. Har biri ikki oilaga mo'ljallangan ushbu kottejlarining beshtasi egalari berilgan [1]. 1995-yilning 18-sentabrida "O'zbekiston temir yo'llari" DATK raisi malakali tibbiy yordam ko'rsatish maqsadida ginekologiya sohasida bosh mutaxassisga bo'lgan zaruratni inobatga olgan holda, tizimda xizmat ko'rsatuvchi xodimlar uchun bosh ginekolog lavozimini joriy etishga ruxsat bergan [2]. Xodimlar mehnat va ish haqi masalasida esa ko'zlangan vazifa ijrosini ta'minlash maqsadida 1997-yilda mehnat unumdorligi, o'rtacha ish haqi miqdori har oyda tahlil qilinib, har chorakda hisob-kitob qilinib, ish natijalari umumlashtirilgan. 1997-yil uchun 21550 so'm ish haqi fondi ajratilgan bo'lsa, amalda 20944,1 ming so'm sarflandi, bu 97,2 foizni tashkil etgan. Yil davomida ish haqi fondidan 1542,7 ming so'm, shu jumladan, ishchilarga 1450,8 ming so'm, rahbar xodimlarga 13,2 ming so'm, mutaxassis va xizmatchilarga 54,7 ming so'm mukofot to'landi. Yillik va qo'shimcha ta'tillar to'lash, nafaqadan foydalanmaganlik uchun pul kompensatsiyasi 1638,7 ming so'mni tashkil etgan. Zararli mehnat sharoitlari uchun to'lama 295,6 ming so'mni, moddiy yordam jamg'armasi 1,1 ming so'm, shu davrdagi moddiy kechirim esa 41,0 ming so'mni tashkil etgan. Bundan tashqari, oziq-ovqat ta'minotining

yomonlashuvi munosabati bilan 1997-yildan boshlab buning uchun 1000 ming so'm miqdorda kompensatsiya to'langan. O'rtacha oylik ish haqi 7200 so'mni, yo'l montyolarining o'rtacha oylik ish haqi 8000 so'm mashinist va mexaniklarning oylik ish haqi esa 9000 so'mni tashkil etgan [5].

**Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.** Temir yo'llar tizimida ijtimoiy himoya masalalarini o'rganishda arxiv hujjatlari va ommaviy axborot vositalarida e'lon qilingan maqolalar muhim manba sifatida xizmat qiladi. Ushbu adabiyotlar tahlili temiryo'lchilar hayotida ijtimoiy himoya tizimining shakllanishi, rivojlanishi va takomillashuv bosqichlarini ochib beradi. Avvalo, "Temir yo'lchi" gazetasi sahifalarida (1995-yil 11-mart; 2002-yil 5-iyun, 12-iyul, 30-avgust, 4-oktabr) e'lon qilingan maqolalar [1] orqali temiryo'lchilarning kundalik hayoti, ularning mehnat sharoitlari, ish haqining o'zgarish dinamikasi, pensiya, sog'liqni saqlash, dam olish imkoniyatlari va ijtimoiy imtiyozlari haqida muhim ma'lumotlar taqdim etilgan. Bu maqolalar ijtimoiy himoya masalalarining dolzarbligini yoritish bilan birga, temir yo'l tizimida olib borilgan islohotlarning ijtimoiy natijalarini ko'rsatadi. O'zbekiston Milliy Arxivi (O'zMA) fondlarida saqlanayotgan hujjatlar esa temiryo'l tizimida ijtimoiy siyosatni tashkil qilish va uni amalga oshirish mexanizmlari haqida keng ko'lamli tarixiy materiallarni o'z ichiga oladi.

**Tadqiqot metodologiyasi.** Temir yo'llar tizimida ijtimoiy himoya masalalarini yoritishga qaratilgan mazkur maqolada ilmiy-tadqiqotning analiz, sintez, analogik tahlil kabi bir qator metod va usullardan samarali foydalanilgan.

**Tahlil va natijalar.** Mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlik masalasida 1997-yili yig'ilish yakunlari bo'yicha har oyda "Mehnatni muhofaza qilish kunlari" o'tkazilgan, mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlik holatini monitorini olib borilgan. Yangi ishga qabul qilingan barcha xodimlar tegishli tibbiy ko'rikdan o'tib, tibbiy ma'lumotnomasi muddati o'tgan xodimlar oldindan ogohlantirilgan, ko'rikdan o'tish muddati o'tib ketgan shaxslar ishlashga ruxsat etilmagan. Xotin-qizlar va o'smirlar tomonidan mehnat qonunchiligiga rioya etilishi ustidan nazorat olib borilgan. Imkon qadar ayollar og'ir mehnatdan ozod qilingan. 1997-yil uchun jamoa shartnomasiga kiritilgan mehnatni muhofaza qilish bo'yicha tuzilgan shartnomaga asosan 2147570 so'mlik dori-darmonlar xarid qilinib, barcha sexlar zarur dori vositalari bilan ta'minlangan. Shuningdek, barcha xodimlar belgilangan meyorlarga muvofiq maxsus kiyim, maxsus shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlandi, buning uchun 55831,42 so'mlik maxsus kiyim-kechaklar, 35086 so'mga kir yuvish vositalari xarid qilingan. 1997-yilda mehnat sharoitlarini yaxshilash uchun 675 ming so'm mablag' ajratilib, murakkab ish kunlari uchun tekin oziq-ovqat mahsulotlari tarqatilgan [6].

Tizimda sog'liqni saqlash masalasiga ham alohida e'tibor qaratilgan. Iqtisodiy muammolar yoki bu choralar ko'rishga majbur etgan. 2002-yilda «O'zbekiston temir yo'llari» DATK da 13962 nafar pensioner bo'lib, ularning 1252 nafari urush faxriylari, 1119 tasi mehnat fronti qatnashchilari va 108 nafari temiryo'l ishlariga jalb etilgan hamda 1080 kishi esa yolg'iz, kam ta'minlanganlardan iborat bo'lgan. Qariyalarning ijtimoiy himoyasi, moddiy va ma'naviy manfaatdorligini oshirishga e'tibor qaratildi. Misol uchun, dorihunoslik firmasi homiyligida «Salomatlik» tibbiy-sanitariya poyezdi tashkil etilib, Respublikaning chekka hududlariga uch marta safar uyushtirilgan. Unda 11 nafar malakali shifokorlar 493 nafar kasalga maslahat hamda ko'mak bergan va ularning 124 nafari keksalar, 93 nafari ayollar va 93 nafari esa bolalar bo'lgan. Nafaqadagi 490 nafar temiryo'lchiga eng kam ish haqi miqdorida moddiy yordam berilgan, sanatoriyalarga 133 ta, sanatoriya-profilaktoriyaga 345 ta bepul yo'llanmalar tarqatilgan, 8 nafar keksa temiryo'lchining tishlari bepul protez qilindi, 37 nafar qariyalarning aloqa xizmatlariga haq to'landi, 4 nafariga kvartira ta'mirlash uchun yordam berilgan. 10659 nafar pensionerlar oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlangan [3].

Ijtimoiy infrastruktura obyektlarini ta'minlashga kompaniya doim e'tibor qaratgan. Masalan, 2002-yil uchun shu sohaga 2,25 mlrd so'mga yaqin mablag' yo'naltirilgan [6]. Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyati aholisi uchun "Navoiy - Uchquduq - Nukus" yangi yo'nalishi bo'yicha yo'lovchi poyezdlari ochilishi munosabati bilan bu yerda 48 xonalik yangi turar - joy binoda temiryo'lchilar hovli to'ylarini nishonlagan [4].

2002-yil davomida soha ishchilarga yetarlicha ish va maishiy sharoitlar yaratish, moddiy yordam, dam olishni tashkillashtirish masalalari atroflicha ko'rib chiqilgan. Ishchi - xizmatchi va ularning oila a'zolariga 256 ta yo'llanma tarqatildi, ularning 77 tasi dam olish uylariga, 83 tasi sanatoriyalarga, 96 tasi sanatoriya-profilaktoriyalarga yuborilgan. Shuningdek, bolalar oromgohlariga 159 ta yo'llanma, Mitrofanov nomidagi suzish havzasiga esa 220 abonement tarqatilgan. Keksalarga ajratilgan 27 yo'llanmaning 13 tasi bepul tarqatilgan va yil davomida sport tadbirlariga esa 587600 so'm sarflangan. Shundan 248000 so'mi ishchi-xizmatchilarning tog' bag'rida dam olishlariga sarflangan [8].

2002-yilda ijtimoiy soha obyektlarini ta'mirlash va saqlash uchun 9 mlrd so'm, kapital mablag'larni moliyalashtirishga esa 27 mlrd so'mdan ortiq mablag' sarflangan. Yo'lovchi tashishdan ko'rilgan 7,4 mlrd so'm zarar yuk tashishdan tushgan daromadlar hisobidan qoplangan. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 14-avgustdagi qaroriga asosan Qoraqalpog'iston Respublikasi va Buxoro viloyatida «O'zbekiston temir yo'llari» kompaniyasi tomonidan 2 ta kollej qurish ko'zda tutilgan. 2002-yilning 1-sentabrida kompaniya tomonidan Toshkent viloyati Nazarbek posyolkasida 450 o'rinni kasb kolleji foydalanishga topshirilgan [9].

2004-yil 19-martdagi "O'zbekiston temir yo'llari" DAK buyrug'iga asosan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 27-yanvardagi "2004-yilni "Mehrmuruvvat yili" deb e'lon qilish to'g'risida"gi qarorini amalga oshirish, keksa avlod vakillari hamda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga bo'lgan e'tibor va g'amxo'rlikni kuchaytirish, temiryo'l xodimlari va kam ta'minlanganlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish, profilaktika ishlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida, "Jasliq-Qoraqalpog'iston" yo'l uchastkasidagi aholiga yordam ko'rsatish uchun mutaxassislar jo'natildi.

"Salomatlik" poyezdi tarkibiga 1 ta vagondizel elektr stansiyasi, 1 ta yotoqxona vagoni, 2 ta ambulatoriya vagoni va 1 ta florografiya vagoni kiritildi. Ushbu poyezd 2004-yil 23-29-mart kunlari mazkur hududlarda xizmat ko'rsatdi [7].

Shu kabi tadbirlardan yana biri 2004-yil 15-aprel kuni "Nukus-Xo'jayli-Qo'ng'iro'to'rtko'l" yo'nalishida o'tkazilib, Orolbo'yi olis tumanlari aholisi tibbiy ko'rikdan o'tkazildi. 2004-yil 17-aprelga qadar "Salomatlik" poyezdi tuzilib, belgilangan hududlarga oziq-ovqat, dori-darmon va ixtisoslashgan tibbiy xizmat ko'rsatish uchun yo'lga qo'yildi. Poyezd tarkibida 1 ta dizel-elektr stansiya vagoni, 1 ta yo'lovchi vagoni, 2 ta ambulatoriya vagoni, 1 ta florografiya vagoni, 1 ta restoran vagoni va 1 ta yuk va bagaj vagoni bo'lgan. Poyezd 2004-yil 17-26-aprel kunlari joylarda xizmat ko'rsatdi.

Bundan tashqari, 2004-yilning 2-iyul kuni "SHo'rtan-Oltinugurt zavodi-Jayron" yo'nalishida keksa avlod vakillari, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamlari va temiryo'l xodimlariga tibbiy ko'rik o'tkazilib, profilaktika ishlarini amalga oshirildi. "Salomatlik" poyezdi tarkibiga 1 ta florografiya va 1 ta dizel-elektr vagon ajratilgan bo'lib, tadbir 2004-yil 7-10-iyul kunlari o'tkazildi [4].

2004-yil 9-iyulda kompaniya tomonidan "Buxoro va Navoiy viloyatlarining olis tumanlarida aholining tibbiy ko'rikdan o'tkazilishi va sog'lomlashtirilishi"ga bag'ishlangan tadbir o'tkazildi. Shu munosabat bilan, 2004-yil 10-iyulgacha "Salomatlik" tibbiy-sanitariya poyezdi shakllantirildi. Sog'liqni saqlash vazirligi mutaxassislariga oziq-ovqat mahsulotlarini, "Ekosan" jamg'armasining gumanitar yuklarini Toshkentdan Buxoro va Navoiy stansiyalarigacha yetkazib berish ta'minlandi. Poyezd tarkibiga 1 ta yuk vagoni, 1 ta dizel-elektr vagon, 1 ta restoran vagoni, 1 ta yo'lovchi vagoni va 2 ta ambulatoriya vagoni kiritildi. Ushbu tadbir 2004-yil 10-20-iyul kunlari davom etdi. Umumiy xarajatlar 14 348,7 ming so'mni tashkil etdi.

2004-yil 28-iyulda DATKning "Uchquduq-2-Nukus" uchastkasida mehnat qilayotgan ishchilarning ijtimoiy himoyasini ta'minlash va "Temiryo'lchilar kuni" kasb bayrami munosabati bilan oziq-ovqat mahsulotlari va yordam paketlari tarqatildi. Buning uchun kompaniya va kasaba uyushmasi tomonidan 824 kishilik yuk xarid qilini, ro'yxat asosida taqsimlandi [3].

2004-yil 29-iyulda esa "Salomatlik" poyezdi "Qarshi-Termiz-SHo'rtan-Oltinugurt kombinati-Jayron" yo'nalishida keksa avlod vakillari, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi va temiryo'lchilarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish, ularni qo'llab-quvvatlash, malakali tibbiy xizmat ko'rsatish

maqsadida yo'lga chiqarildi. Poyezd tarkibiga 1 ta florigrafiya vagoni, 1 ta dizel-elektrovagon, 1 ta yuk vagoni, 1 ta poliklinika vagoni va 1 ta yotoqxona vagoni kiritildi. Tadbir 2004-yil 2–7-avgust kunlari amalga oshirildi.

2004-yil 23-iyun kuni DATK tomonidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Ijtimoiy majmui hamda bolalarni sog'lomlashtirish va dam olish bo'yicha Respublika doimiy komissiyasining 2004-yil 27-maydagi qaroriga asosan, yoz mavsumida Orolbo'yi, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyatidan 3000 nafar bola hamda ularni kuzatib boruvchi xodimlarni dam olish maskanlariga bepul olib borish va qaytarish uchun yo'lovchi vagonlar ajratildi. Xarajatlar to'liq kompaniya hisobidan qoplandi [9].

2004-yil 17-noyabrda "O'zbekiston temir yo'llari" DAKning "Uchquduq-2–Miskin" uchastkasida mehnat qilayotgan ishchilar uchun xayriya va insonparvarlik yordami ko'rsatilib, jamiyat tashkil topganining 10 yilligi munosabati bilan 911 kishilik oziq-ovqat mahsulotlari xarid qilinib, yetkazildi. Yuk vagoniga ortish va yetkazib berish ishlari kompaniya tomonidan moliyalashtirildi.

Orolbo'yi bolalari salomatligini muhofaza qilish maqsadida Qo'ng'iroq MTU qoshida sanatoriy-profilaktoriy tashkil etildi. Ushbu muassasada 2005-yilda 108 nafar, 2006-

yilda esa 250 nafar bola davolangan. 2006-yilda yana 350 nafar bolaning salomatligini tiklash rejalashtirilgan bo'lib, yil yakuniga qadar 280 nafar bola davolandi. Yozgi ta'til davomida temiryo'lichilar farzandlarini sog'lomlashtirish maqsadida beshta navbat bilan qabul tashkil etildi. Kompaniya rahbariyati tomonidan ajratilgan mablag' hisobidan Toshkent MTUga qarashli Bo'stonliq tumanidagi tog'li hududda joylashgan "Yangi avlod" bolalar oromgohiga 110 ta bepul yo'llanma xarid qilinib, Xorazm va Qo'ng'iroq temiryo'lichilari farzandlariga tarqatildi [7].

Temiryo'lichilar sog'ligini tiklash uchun poliklinika va kasalxonalardan tashqari, sanatoriy va profilaktoriyalar ham faoliyat yuritmoqda. Masalan, "Nazarbek" va "Chimyon" sanatoriylarida fizioterapiya bo'limlari, sport zallari, igna, parafin bilan davolash xonalari hamda fitobarlar mavjud.

**Xulosa va takliflar.** Yuqorida keltirilgan dalillardan ma'lumki soha xodmlaridan tashqari kam ta'minlangan oilalar, boquvchisini yo'qotgan, chekka hududlardagi yordamga muhtojlarni ijtimoiy himoya qilish kompaniyaning asosiy faoliyatidan biri bo'lib kelgan. Uy-joy, oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, sanatoriyalarga dam olishga jo'natish ishlari ham muntazam amalga oshirilgan.

#### ADABIYOTLAR

1. Temir yo'lchi gazetasi // 1995-yil 11-mart.
2. O'zbekiston Milliy arxivi (O'z MA.) M.92-fond, 1-ro'yxat, 42-ish, 179- varaq.
3. O'zbekiston milliy arxivi (O'z MA.) M. 37-fond, 1-ro'yxat, 6145-ish, 166-169 b.
4. O'zbekiston milliy arxivi (O'z MA.) M.92-fond, 1-ro'yxat, 50-ish, 30-35- varaq.
5. O'zbekiston milliy arxivi (O'z MA.) M.92-fond, 1-ro'yxat, 50-ish, 30-35- varaq.
6. O'zbekiston milliy arxivi (O'z MA.) M. 37-fond, 1-ro'yxat, 6145-ish, 166-169 betlar.
7. O'zbekiston Milliy arxivi (O'z MA.) M.92-fond, 1-ro'yxat, 382-ish, 374-375- varaq.
8. O'zbekiston Milliy arxivi (O'z MA.) M.92-fond, 1-ro'yxat, 383-ish, 181 -182-varaq.
9. O'zbekiston Milliy arxivi (O'z MA.) M.92. 1- ro'yxat, 21- ish, 10- varaq.